

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ Γ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἐπὶ τῶν ταπεινοτάτων βαθμίδων τοῦ ζωικοῦ βασιλείου ἀπαντῶμεν κοινωνικὴν τινα συμβίωσιν τῶν ζώων. Πολλὰ εἶδη ἐντόμων, ἰχθύων κλ. ὁδοιποροῦσι πάντοτε ἢ κατὰ καιροὺς κατὰ σμήνη, ἕκαστον τῶν ζώων τούτων ἀναγνωρίζει καὶ ἀναζητεῖ τὰ τοῦ εἶδους του, χωρὶς νὰ διακρίνη τὰ καθ' ἑκαστα ἄτομα. Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων βαθμίδων ὅμως ἕκαστον ἄτομον ἀναγνωρίζει οὐ μόνον τὸ εἶδος του, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄτομα διακρίνει ἀπ' ἀλλήλων, ἄρρεν καὶ θῆλυ συνδέονται, ἵνα συζήσωσιν ἐν ἀγάπῃ, πολλὰ δὲ ἄτομα ἢ οἰκογένειαι ἐνούμεναι ἀποτελοῦσι πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἀσπονδύλων ζώων, ὄντων ὁργανισμῶν ἀτελεστέρων, δὲν ἀπαντῶμεν οὐδὲ ἐν ἴχνος οἰκογενειακῆς ζωῆς, οὐδὲ ἐπὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν σπονδυλωτῶν, οἷον τῶν ἰχθύων. Παρ' αὐτοῖς ἄρρεν καὶ θῆλυ συγγίγνονται κατὰ καιροὺς ἄνευ ἐκλογῆς καὶ ἐνδείξεως ἀγάπης. Ἀληθῶς οἰκογενειακὸν βίον δὲν εὐρίσκομεν οὐδὲ μεταξὺ τῶν ἐντόμων, ἀτινα ἀποτελοῦσι πολιτείας, δυναμένας νὰ θεωρηθῶσιν ὡς εὐρύταται οἰκογένειαι, ἐν αἷς ἐσχύουσι νόμοι πολιτείας. Μεταξὺ τῶν πτηνῶν καὶ μαστοφόρων ζώων ὁ οἰκογενειακὸς βίος εἶνε σχεδὸν κανὼν. Τὰ οἰκιακά μας ζῶα ἀποτελοῦσιν ἐξαίρεσιν, ἴσως διότι προσκολληθέντα εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπώλεσαν τὸν φυσικὸν σύνδεσμον, ὅστις συνέδεεν αὐτὰ πρότερον. Θύχ ἦττον ἐνίοτε κύων καὶ κύων ζῶντες ἐν τινὶ οἰκίᾳ μόνοι, συνδέονται οὐχὶ πλέον ὡς ἀπλοῖ ἐρασταί, ἀλλ' ὡς σύζυγοι, τὸ ἄρρεν ἐπιβλέπει τὸ θῆλυ μετὰ ζήλοτυπίας, τὸ δὲ θῆλυ μένει αὐτῷ πολλὰκις πιστὸν οἰκίᾳ θελήσει. Τούναντίον ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει τῶν ζώων εὐρίσκομεν τὸν οἰκογενειακὸν βίον πολλῷ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον ἐν αὐτῇ τὰ πλείστα τῶν ζώων ζῶσιν ἐν μονογαμίᾳ, οὐ μόνον ἐν καιρῷ τοῦ ἡμέρου, τῆς ἐπωάσεως, καὶ τῆς διατροφῆς τῶν νεογνῶν, ἀλλὰ καὶ ἐφεξῆς καθ' ὅλον τὸν βίον, ὑποστηριζόμενα καὶ ὑπερασπιζόμενα ἀλλήλα, μόνος δὲ ὁ θάνατος διαλύει τὸ συνοικέσιον. Ἐν πολυγαμίᾳ ζῶσιν ὀλίγα ζῶα, εἶνε δὲ σπάνιον ἐν θῆλυ νὰ συζῇ μετὰ πολλῶν ἀρρένων.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ἀξιοπίστων συγγραφέων ὁ γάμος, ἰδίως ἐπὶ τῶν πτηνῶν, γίνεται οὐχὶ κατὰ τύχην, ἀλλὰ κατ' ἐκλογὴν. Ἐὰν ἐγκλείσωμεν ἄρρεν καὶ θῆλυ εἶδους τινος, παρατηροῦμεν, ὅτι δὲν συνδέονται αἰεὶ εἰς συζυγίαν· πολλάκις γεννᾶται συμπάθεια πρὸς ἓν ἄτομον καὶ ἀντιπάθεια πρὸς ἄλλο. Πάντες οἱ παρατηρηταὶ διατείνονται, ὅτι τὰ ἄδοντα πτηνὰ προσπαθοῦσι διὰ τοῦ ἁσματος των νὰ ἐλκύσωσι τὸ θῆλυ καὶ τύχῃσι τῆς προτιμήσεως, τὰ δὲ παραδείσια πτηνὰ ἀμύλλωνται ἀλλήλοις κατὰ τοὺς ἐρωτάς των, ἀναπτύσσοντα καὶ ἐπιδεικνύμενα φιλαρέσκως τὰ ὡραία πτερά των.

Ἡ ἐκλογὴ συζύγου δὲν γίνεται πάντοτε ἐν εἰρήνῃ καὶ ἄνευ πάλης, διότι ἐνίοτε διεγείρει σφόδρα τὴν ζήλοτυπίαν τῶν ἄρρένων οἱ λέοντες καὶ οἱ τίγρεις μάχονται αἱματηρὰς μάχας πρὸς ἀπόκτησιν μιᾶς συζύγου, ἑλαφοὶ δὲ τραυματίζονται θανασίμως χάριν μιᾶς ἐλάφου. Αἱ μονομαχίαι αὗται λαμβάνουσι χώραν ὅπως παρ' ἀνθρώποις χάριν μιᾶς γυναικός. Ἡ πάλη αὕτη εἶναι δεινότερα παρὰ τοῖς ἐν πολυγαμία ζῶσι ζώοις, παρ' οἷς τὸ θῆλυ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ εὐνοήσῃ τινά, ἀλλὰ πρέπει νὰ κατακτηθῇ ὡς τι πρᾶγμα δύο ἀλέκτορες δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ, ὁ εἰς πρέπει νὰ ἐξοντώσῃ τὸν ἕτερον. Κατὰ τὴν πάλην ταύτην γίνεται χρῆσις τῶν ὀπλῶν, ἅτινα ἡ φύσις ἔδωκεν ἐκάστῳ τῶν ἄρρένων, οἷον τῶν κεράτων, τῶν ὀνύχων, τῶν ὀδόντων.

Ἡ πάντα τὰ ἡμέτερα πτηνὰ, τὰ κτίζοντα φωλεὰς, οἷα ὁ πελαργός, ἡ χελιδὼν, ἡ περιστερὰ κτλ. ζῶσιν ἐν μονογαμίᾳ, ἡ φωλεὰ εἶνε ἡ ἐστία τῆς οἰκογενείας, ἣν οἰκοδομοῦσιν ὁμοῦ καὶ θεραπεύουσιν ἐν αὐτῇ κοινῶς τὰ τέτταρά καὶ τὰ νεογνά. Αἱ χελιδόνες ἔχουσι φωλεὰν χωριστὴν διὰ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ. Ὁ ἀλέκτωρ, ἡ στρουθοκάμηλος καὶ τινὰ ἄλλα πτηνὰ ζῶσιν ἐν πολυγαμίᾳ, περίεργον δὲ εἶνε ὅτι ταῦτα κατάγονται ἐκ τῆς Ἀσίας ἐνθα καὶ παρ' ἀνθρώποις ἐπικρατεῖ πολυγαμία. Ποῖαι φυσικαὶ συνθήκαι ἐγέννησαν τὸ ἔθιμον τοῦτο, εἶνε ἀδηλον.

Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσεις δὲν εἶνε αἱ αὗται ἐν μονογαμίᾳ καὶ πολυγαμίᾳ. Ὁ ἀλέκτωρ φροντίζει μετ' ἐπιμελείας περὶ τῶν συζύγων του, ζητεῖ τροφήν δι' αὐτάς, εἶναι ἀπόλυτος κύριος αὐτῶν, αὐταὶ δὲ ὑπακούουσιν εἰς τὴν πρόσκλησίν του. Ἡ ὄρνις δὲν δειχνύει πάθος τι πρὸς αὐτόν, ὑπακούει ἀπλῶς, τὰ δὲ καθήκοντα αὐτῆς ὡς συζύγου ἄρχονται ὅταν τέξῃ ὡὰ καὶ ἐπώασῃ αὐτά. Τότε διαφυλάττει, τρέφει καὶ ὑπερασπίζεται τοὺς νεοσσούς της μετ' αὐταπαρνήσεως, ἐνῶ ὁ ἀλέκτωρ ἀδιαφορεῖ. Τούναντίον τὸ ἐν μονογαμίᾳ ζῶν ζεύγος τῶν περιστερῶν συμμερίζεται πᾶν ἔργον, ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐναλλάξ θερμαίνουσι τὰ ὡὰ, ἀμφοτέρα τρέφουσι τοὺς νεοσσούς των, μετὰ πολλοῦ δὲ φίλτρου παρακαθήμεναι καταγλωττίζονται. Τὸν θάνατον τοῦ ἑτέρου πολλάκις τὸ ἕτερον δὲν ἐπιζῇ, ἐνίοτε δὲ μόνον τὸ χηρεῦσαν μέλος ζητεῖ νὰ εὕρῃ παρηγορίαν ἐν δευτέρῳ γάμῳ. Ταῦτα παρατηροῦμεν καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς πτηναῖς τοῖς ἐν μονογαμίᾳ ζῶσι.

Ὁ οἰκογενειακὸς σύνδεσμος τῶν μαστοφόρων ζώων εἶνε ἥττον στενός. Ταῦτα ζῶσιν ἐλευθερώτερα, ἔχουσι σπανίως σταθερὰς κατοικίας, ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπειδὴ ἡ γενετήσιος ὁρμὴ εἶναι παρ' αὐτοῖς ἰσχυροτέρα, παραβαίνουσιν ἐνίοτε τὰ συζυγικὰ καθήκοντα γενόμενα ἄπιστα. Πολλὰ τούτων ζῶσιν ἐν πολυγαμίᾳ ἢ καὶ ἐκτὸς τοῦ γάμου, οἷον ὁ κύων, ὁ πίθηκος, ἡ αἰξ. Ἡ τῶν νεογνῶν θεραπεία εἶνε ἔργον τοῦ θήλεως, καθόσον μάλιστα ὁ θηλασμός ἀναγκάζει τὴν μητέρα εἰς τοῦτο. Αἱ φάλαιναί ζῶσιν αἰεὶ κατὰ ζεύγη, λύκος δὲ καὶ λύκαινα, λέων καὶ λέαινα ζῶσι πιστοὶ ἀλλήλοις. Ὁ ἐλέφας ἀκολουθεῖ οἰκειοθελῶς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν αἰχμαλωτισθεῖσαν σύζυγόν του. Ἡ διαδόχητος ἐπὶ πανηρία ἀλώπηξ εἶνε πιστὴ καὶ ἐνάρετος σύζυγος. Ὁ οἰ-

κογενειακὸς βίος ἀπαιτεῖ κατοικίαν· διὸ ἡ μὲν ἀλώπηξ σκάπτει φωλεάν, ὁ δὲ λύκος ζητεῖ κεκρυμμένον τι ἄσυλον.

Τὸ ἔθιμον τοῦ γάμου εἶνε ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ζώου· διότι τὰ ἐν μονογαμίᾳ ζῶντα δὲν εἶνε τὰ νοημονέστερα, ἢ περιστερά π. χ. ὑπολείπεται τοῦ κόρακος κατὰ τὴν νοημοσύνην, καὶ ὁ λύκος τοῦ κυνός. Ἡ συζυγικὴ πίστις, ἀπόρροια οὕσα τοῦ αἰσθήματος, δὲν ἔχει τι κοινὸν μετὰ τῆς κρίσεως. Ἀφ' ἐτέρου ὁμῶς εἶνε γνωστὸν, ὅτι μόνον τὰ ὑψηλατέραν βαθμίδα κατέχοντα ζῶα συνδέονται οἰκογενειακῶς.

Ἡ πρὸς τὰ νεογνά ἀγάπη τῶν γονέων συντελεῖ πολὺ εἰς τὸ νὰ συσφίγῃ τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμοὺς, καὶ μάλιστα τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ μείζωνος ἐπιμελείας χρήζουσι ταῦτα. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας συνδέει αὐτὰ καὶ ἐντὸς τοῦ χρόνου τῆς τεκνοποιίας. Ὁ γάμος τῶν ζώων συνδέεται μετὰ φυσικῶν τινῶν ἀναγκῶν, ἀλλ' αὐταὶ δὲν εἶνε ἡ μόνη αἰτία ἐκείνου· ὅπως δὲ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ζώοις μακροχρόνιος συμπάθεια ἢ ἀντιπάθεια, καὶ τυχαία συνάντησις τῶν δύο γενῶν ὀρίζει καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προσώπου ἐν τῷ γάμῳ. Ἡ συμπάθεια εἶνε ἀτὲ μὲν μονομερῆς, ὅτε δὲ ἀμοιβαία, ἐνῶ ἄλλοτε μεσολαβεῖ ἡ βία.

Ἡ πρὸς τὰ τέκνα ἀγάπη τῆς μητρός εἶναι μεγάλη, ἅμα ὁμῶς ταῦτα ἀναπτυχθέντα γείνωσιν ἱκανὰ νὰ προμηθεύωσιν ἑαυτοῖς τροφήν, ἀποχωρίζονται τοῦ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ, γονεῖς δὲ καὶ τέκνα δὲν γνωρίζουσιν πλέον ἀλλήλους, τὰ τέκνα δὲ οὐδεμίαν πλέον ἀγάπην ἢ εὐγνωμοσύνην αἰσθάνονται πρὸς τοὺς γονεῖς. Ἀποχωρισμὸς τοιοῦτος καὶ λήθη παρατηρεῖται καὶ παρ' ἀνθρώποις π. χ. παρὰ τοῖς ἀγρίοις τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς νέας Ὀλλανδίας.

Ὅτι ἡ γενετήσιος ὁρμὴ δὲν εἶνε ἡ μόνη αἰτία τῆς κοινωνικότητος τῶν ζώων ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐνίοτε ἀναπτύσσεται φιλία μεταξὺ ζώων τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου εἶδους καὶ γένους. Οἱ κύνες δεικνύουσι μετὰ πολλῆς ἐμφάσεως ἀμοιβαίαν φιλίαν καὶ συμπάθειαν, ἢ ἄλλοτε ἐχθραν καὶ ἀντιπάθειαν. Κύνες τῆς αὐτῆς οἰκίας, καὶ ἵππος τοῦ αὐτοῦ σταύλου δύνανται νὰ συνδέσωσι τρυφερὰν φιλίαν. Ὁ κύων, συνήθως διακείμενος εἰς παροιμιώδη καταστάσαν ἐχθραν πρὸς τὴν γαλῆν, δύναται ἐνίοτε νὰ συνδέσῃ φιλίαν πρὸς τινὰ ἐξ αὐτῶν. Κύων ἠγάπησέ ποτε χῆνα περιπαθῶς, ἐπροστάτευσεν δὲ αὐτὴν ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐθώπευσεν αὐτήν, ἐνῶ αὐτὴ δὲν ἦτο λίαν διατεθειμένη νὰ ἀνταγαπήσῃ τὸν φίλον καὶ προστάτην. Ἡ φιλία αὕτη εἶνε μόνον προσωπικὴ, καὶ δὲν ἐκτείνεται ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἄτομα τοῦ αὐτοῦ εἶδους.

Ἡ συζυγικὴ πίστις παρὰ τοῖς ζώοις, ὡς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἔχει διαφόρους βαθμοὺς· διότι ἐνῶ περιστέρα τις χηρεύσασα ἀποθνήσκει τῆς λύπης, ἄλλη συνδέει δεύτερον γάμον. Παρὰ τοῖς πτηνοῖς παρατηρεῖται ἐνίοτε μοιχεία, θεωρεῖται ὁμῶς ὡς ἐγκλημα βαρὺ καὶ τιμωρεῖται ἀνιλεῶς, ὡς παρετηρήθη τοῦτο ἐπὶ τῶν πελαργῶν. Ἐκ τούτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ γάμος συνάπτεται παρ' αὐτοῖς οὐχὶ μόνον ἐκ φυσικῆς τινος ὁρμῆς, ἀλλὰ μετὰ ἠθικοῦ αἰσθήματος, τῆς φυσικῆς δὲ ὁρμῆς δυναμένης νὰ ἐκπληρωθῇ καὶ ἐκτὸς τοῦ γάμου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν αὐτὸν ἄνευ ἠθικοῦ τινος αἰσθήματος

ὡς συνυπάρχοντος αἰτίου. Ὁ γάμος τῶν ζώων ἐπιδειώκει τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς, οὓς καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς γνωστὸν, ἐξήτασε τὸν γάμον μετὰ διαφόρων πρισμάτων καὶ ὁ μὲν νομικὸς θεωρεῖ αὐτὸν πολιτικὸν συμβόλαιον, ὁ θεολόγος μυστήριον, ὁ φιλόσοφος ἠθικὸν νόμον, ὁ δὲ φυσιοδίφης ἀπόρροϊαν αἰσθήματος συνδεδεμένου μετὰ τῆς φυσικῆς ὁργανώσεως τοῦ ζώου. Ὁ ψυχολόγος θεωρεῖ αὐτὸν, ὡς ὁ φυσιοδίφης ἀπόρροϊαν τῆς φυσικῆς ὁργανώσεως, ἀναγνωρίζει δὲ καὶ ἠθικὸν τι μέρος πηγάζον ἐκ τοῦ αἰσθήματος. Τῆς συζυγικῆς πίστεως οὕσης ἀρετῆς καὶ ἀποτελούσης μέρος τῆς ἠθικῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι καὶ τὰ ζῶα ἔχουσιν ἀρετὴν καὶ ἠθικὴν.

Εἰπώμεν ἤδη πινὰ περὶ πολιτειῶν τῶν ζώων. Θέλομεν δ' ἀσχοληθῆ μᾶλλον περὶ τὰς μελίσσας καὶ τοὺς μύρμηκας, χάριν συντομίας. Ἐὰν ἀριθμὸς τις ζώων συζῶσιν ἡνωμένα καὶ ἀποτελοῦντα ἐν ὅλον διωργανισμένον, ἐν ᾧ πᾶν ἄτομον λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ἐργασίαν, τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαίωματα, λέγομεν ὅτι ταῦτα ἀποτελοῦσι πολιτείαν. Ἡ σημασία αὕτη εἶνε στενὴ· πολιτεία τοιαῦται ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους ἐκείνας ἐν αἷς οἱ πολῖται διαιροῦνται κατὰ κλάσεις, π. χ. οἱ Ἰνδοί, οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι κλπ. Πρέπει λοιπὸν νὰ δώσωμεν εὐρυτέραν σημασίαν· πᾶσα συμβίωσις ζώων τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἀποτελεῖ πολιτείαν ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ ἐν τῷ γίγνεσθαι εὐρισκομένην, διότι καὶ αἱ ἀνθρώπινοι πολιτεῖαι οὕτως ἤρξαντο. Τοιαύτας παρατηροῦμεν εἰς πολλὰ εἶδη πτηνῶν καὶ μαστοφόρων. Ἡ κλίσις αὕτη τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συζῆν ἐλαττοῦται, ὅταν τὰ ζῶα δαμασθῶσι καὶ γείνωσιν οἰκιακά, καὶ ὁμῶς καὶ παρὰ τούτοις παραμένει κοινωνικότης τις, π. χ. παρὰ τοῖς προβάτοις κλ. Ζῶά τινα ἐνοῦνται προσκαίρως ἵνα ἐκτελέσωσι σκοπὸν τινα, οἷον πρὸς ὁδοιπορίαν, θήραν καὶ τότε δὲ συνέρχονται ἄτομα γνωστὰ ἀλλήλοις, καὶ ἀποκλείουσι τοῦ κύκλου τῶν πᾶν ἄλλο μὴ ἀνήκον εἰς αὐτόν. Τὰ ἀποδημοῦντα πτηνὰ ἐνοῦνται, ὁδοιποροῦσι, φθάσαντα δὲ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὁρον, ἀποχωρίζονται καὶ συνέρχονται πάλιν κατὰ τὸ φθινόπωρον ἢ τὸ ἔαρ. Φθάσαντα εἰς τὸν ὠρισμένον τόπον κτίζουσι τὰς φωλεὰς τῶν πλησίων, ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δένδρου, ἢ εἰς τὰ παρακείμενα, π. χ. οἱ πελαργοί. Τοῦτο εἶνε πολιτεία ἐν ἀρχικῇ καταστάσει, καὶ ὁμοιάζει πρὸς συμμορίαν ἢ καραβάκιον ὅπερ διαλύεται ἐπιτευχθέντος τοῦ σκοποῦ. Ἐν βῆμα περαιτέρω προβαίνουναι τὰ ζῶα ἐκεῖνα, ἅτινα κτίζουσι κατοικίας προσωρισμένας νὰ δεχθῶσι πολλὰς οἰκογενείας ὁμοῦ ἢ πολὺ πλησίον ἀλλήλων, π. χ. οἱ τροχοί, οἱ μυῶξοι, οἱ κάστοροι, οἱ μῦς. Οὗτοι οἱ τελευταῖοι κρύπτουσιν εἰς τὰ βαθύτατα μέρη τῆς φωλεᾶς τοὺς γέροντας καὶ τυφλοὺς, οὓς τρέφουσιν ἐκεῖ ὡς ἐν γηροκομίῳ.

Τελειότεραι εἶνε αἱ πολιτεῖαι τῶν σφηκῶν, μελισσῶν καὶ μυρμηκῶν, παρ' οἷς ἐγεννήθησαν κατὰ μικρὸν ἥθη καὶ ἔθιμα, ἅτινα ἔλαβον στερεότυπὸν τινα μορφήν, μεταδιδόμενα κληρονομικῶς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμετάβλητα εἰς πᾶς ἐπιγινόμενας γενεάς· ἐνίοτε ταῦτα μεταβάλλονται ἢ ἐκλείπουσιν ἐντελῶς διὰ τῆς πρωτοβουλίας αὐτῶν. Παρ' αὐτοῖς ὑπάρχει νόμος φεσποτικός, ἀναγνωρίζων τὴν πολιτείαν ἀνωτέραν τῶν πολιτῶν, οἱ πολῖται

ὑπάρχουσι διὰ τὴν πολιτείαν, ἀνήκουσιν εἰς αὐτὴν ὥς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ, ἀτομικὴ ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει οὐδὲ οἰκογενειακὰ δικαιώματα, ἀλλ' ὀψιστος σκοπὸς εἶνε ἡ διατήρησις τῆς πολιτείας.

Ἡ τῶν μελισσῶν πολιτεία ἀναπτύσσεται ὥδὲ πως· ἐξ ὅλων τῶν θηλειῶν μελισσῶν μόνῃ ἡ βασίλισσα τίκτει ὥα, ἃτινα θέτει εἰς διάφορα κύτταρα τῆς κυψέλης χωριστὰ κατὰ σωροὺς, καὶ ἐξ ὧν ἐξέρχονται αἱ ἐργάτιδες λεγόμεναι μέλισσαι, ἐξ ἄλλων δὲ ἄρρενα, οὐδέποτε ἐργαζόμενα καὶ καλούμενα κηφῆνες. Αἱ ἐργάτιδες μέλισσαι δὲν εἶνε γόνιμοι. Ἡ βασίλισσα γεννᾷ καὶ ἄλλα ὥα, ἃτινα θέτει εἰς μεγάλα κύτταρα τῆς κυψέλης, οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν σκώληκες τρεφόμενοι ἐν ἀφθονίᾳ καὶ μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας, ἀνατρέφονται μέλισσαι ὥριμοι καὶ γόνιμοι, δηλ. βασίλισσαι. Κατὰ τὸ ἔαρ, ὅτε αἱ νέαι αὗται βασίλισσαι ἀναπτύσσονται, τὸ τῶν μελισσῶν σμήνος ἀρχεται νὰ ἀνησυχῇ, ἐν μέρει αὐτῶν παραλαμβάνον τὴν παλαιὰν βασίλισσαν ἀναχωρεῖ, καὶ ἰδρύει ἀλλαχοῦ πρὸς ἀποικίαν. Ἐν τῷ παλαιῷ σμήνῃ ἡ πρώτη ἀναπτυχθεῖσα νέα βασίλισσα γίνεται κυρία δικαιώματι πρωτοτοκίας, ἐνῶ πᾶσα βραδύτερον ἀναπτυχθεῖσα μετὰ τινος ἀριθμοῦ μελισσῶν ἀναχωρεῖ καὶ ἰδρύει νέαν ἀποικίαν. Πᾶσα τοιαύτη ἀποικία ἔχει μίαν μόνην βασίλισσαν. Ἐὰν ἐν τῷ σμήνῃ ἀναπτυχθῶσι συνάμα δύο βασίλισσαι, περιπίπτουσιν εἰς πάλιν μέχρῃς οὗ ἡ μία ἐξοντώσῃ τὴν ἑτέραν. Ἐὰν ᾖ καλοκαιρία, ὥστε νὰ δύνανται νὰ στείλωσιν ἀποικίαν, αἱ μέλισσαι κωλύουσι τὴν μονομαχίαν, τινὲς παραλαμβάνουσι τὴν μίαν καὶ ἀναχωροῦσιν· ἐνῶ ἐν κακοκαιρίᾳ αὗται αἱ μέλισσαι δύνανται νὰ φονεύσωσι τὴν μίαν τῶν βασιλισσῶν. Ἐν ἐκάστῃ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ἐνῶ ὑπάρχει ἐν μόνον γόνιμον θῆλυ ἡ βασίλισσα, ὑπάρχουσι πλείονα ἄρρενα οἱ κηφῆνες. Οὗτοι εἶνε κοσμοπολίται, ἐν εὐδίᾳ καιρῷ περιπλανῶνται πρὸς διασκέδασιν, ἐπισκέπτονται διαφοραὺς βασιλίσσας, ἐορτάζουσι μετ' αὐτῶν γάμους, ἀδιάφορον εἰς ποῖον σμήνος ἀνήκουσιν, ἕκαστος ὁμῶς τρέφεται ἐν τῇ ἰδικῇ του κυψέλῃ. Ἀφ' οὗ ἐκτελέσωσι τὰ καθήκοντα καὶ τὸν προορισμὸν των, αἱ δὲ βασίλισσαι μείνωσιν ἔγκυοι, τὸ φθινόπωρον φθάνει, αἱ μέλισσαι ἐφορμῶσι, τοὺς ῥίπτουσι χαμαί, τοὺς ἐξωθοῦσι τῆς κατοικίας, οὗτοι δὲ ἀποθνήσκουσιν οἰκτρῶς ἐν τῷ ψύχει τῆς νυκτός. Τοιοῦτον τὸ τέλος τῶν κηφῆνων. Πολῖται καὶ κύριοι εἶνε αἱ ἐργαζόμεναι μέλισσαι, ἀλλ' ὑπακούουσιν εἰς τὴν βασίλισσαν. Ἐὰν αὕτῃ ἀσθενήσῃ καὶ ἀποθάνῃ, αἱ μέλισσαι μένουσι παρ' αὐτῇ καὶ συναποθνήσκουσι. Ἡ βασίλισσα οὐδέποτε ὁδηγεῖ τὸ σμήνος ἀποικίζον, ἀλλ' αἱ μέλισσαι συμπαραλαμβάνουσιν αὐτήν. Ἐνῶ δὲ ἡ βασίλισσα καὶ οἱ κηφῆνες προώριστα νὰ διατηρήσωσι τὸ γένος, αἱ ἐργάτιδες ἐκτελοῦσι πᾶσαν ἐργασίαν, οἰκοδομοῦσι, διατηροῦσι καὶ τρέφουσι τὰς νεαράς ἐξ αὐτῶν κλ.

Ἡ διάταξις αὕτη τῆς πολιτείας τῶν μελισσῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶνε ἐνστικτος, ἐμφυσηθεῖσα οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, ἀλλ' ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν καὶ μεταδίδεται κληρονομικῶς. Ἀπόδειξις, ὅτι σμήνην τινα ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλάσσουν τρόπον ζωῆς, ἀναστέλλουσι πᾶσαν ἐργασίαν, καὶ ἐξέρχονται ληστεύοντα ἄλλα ἀσθενέστερα σμήνη καὶ ἐπιβάλλοντα τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου. Δύναται δὲ τις καὶ ἐπίτηδες νὰ ἀλλά-

Ξη τὸν τρόπον τοῦ ζῆν σμήνους τινός. Σμήνη συνειθίσαντα εἰς τὸν ληστρικὸν βίον, σπανίως ἐγκαταλείπουσιν αὐτόν. Εἶνε πιθανόν, ὅτι σμήνη τινὰ δύνανται νὰ μεταδώσωσι παραδόσεις τινὰς εἰς τὰς ἐπιγινομένας γενεάς, καὶ νὰ κάμωσιν οὕτως ἱστορίαν. Ὁ δευρ τοῦλάχιστον διηγεῖται ὅτι ἄνεμος κατίρριψέ ποτε τὴν κυψέλην, αἱ μέλισσαι ὁμῶς ἐκλαβοῦσαι αὐτὸν παριστάμενον ὡς αἷτιον ἐπέπεσαν καὶ κατεκέντησαν αὐτόν· ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ σμήνη ταῦτα, καὶ τὰ ἐπελθόντα διετήρησαν μῖσος πατροπαράδοτον κατ' αὐτοῦ. Αἱ μέλισσαι γνωρίζουσιν οὐ μόνον ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ ὠρισμένους ἀνθρώπους, πλείστα δὲ διδόμενα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἔχουσι μεγίστην νοημοσύνην.

Αἱ πολιτεῖαι τῶν μυρμήκων διαφέρουσι καθ' ὅ,τι ἔχουσι πολλὰ θήλεα ἀνεπτυγμένα καὶ γόνιμα. Τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα ταῦτα εἶνε τὸν πλείστον χρόνον τῆς ζωῆς των πτερωτά, καὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὴν βασίλισσαν καὶ τοὺς κηφήνας τῶν μελισσῶν, οἱ δὲ ἐργαζόμενοι μύρμηκες εἶνε κυρίως μὴ ἀναπτυχθέντα θήλεα καὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς ἐργάτιδας μελίσσης. Οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸν κύριον πληθυσμὸν τῆς πολιτείας καὶ ἐκτελοῦσι τὰς ἐργασίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους ἀναχωρεῖ ἡ νέα γενεὰ τῶν μυρμήκων ἵνα ἰδρύσῃ νέαν ἀποικίαν, εὐρίσκουσι τὸ κατάλληλον ἔδαφος καὶ κατασκευάζουσι τὴν φωλεάν των, οἱ μὲν σκάπτοντες διόδους καὶ κοιλότητας, οἱ δὲ κομίζοντες ὕλην πρὸς οἰκοδομὴν ἄλλοι δὲ οἰκοδομοῦντες, ἐνῶ μέρος αὐτῶν ἐκτελεῖ καθήκοντα φρουράς. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διανέμεται ἡ ἐργασία καὶ παρὰ τοῖς λευκοῖς μύρμηξι τῆς Ἀφρικῆς καὶ μεσητρ. Ἀσίας. Οἱ μύρμηκες οὗτοι οἰκοδομοῦσιν ἐνίστε οἰκίας, ἐχούσας πολλῶν ποδῶν ὕψος, καὶ ἔχουσιν ἰδίαν τάξιν στρατιωτῶν.

Ἡ κοινωνικότης τῶν μυρμήκων εἶνε πολλοῦ λόγου ἀξία καὶ λίαν ἀνεπτυγμένη. Αὐτοὶ βοηθοῦσιν ἀλλήλους κατὰ τὴν ἐργασίαν, οἱ ῥωμαλιότεροι φέρουσι τοὺς νέους καὶ ἀσθενεῖς κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν. Καίτοι δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐν ἐκάστη μυρμηκίᾳ ἀναβαίνει εἰς τινὰς χιλιάδας, οὐχ ἥττον φαίνεται ὅτι ὁ εἷς γνωρίζει τὸν ἄλλον· ἐὰν ῥίψῃ τις εἰς μυρμηκίαν τινα ξένον μύρμηκα, ἐξωθοῦσιν ἢ φονεύουσιν αὐτόν. Εἶνε γνωστὸν, ὅτι αἱ διαφοροὶ ἀποικίαι ἄγουσι κατ' ἀλλήλων αἵματηροὺς πολέμους, ἵνα καθέξωσιν ἔδαφός τι κατάλληλον πρὸς φωλεάν ἢ κυριεύσωσιν τινα ἐτοιμὴν. Τὰ μικρὰ ταῦτα ὄντα γνωρίζουσιν ἐπίσης ὅτι εἶνε προτιμώτερον τὸ ἐτοιμον τοῦ ἀποκτωμένου διὰ κόπου. Ὅποια πιστὴ εἰκὼν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὅποια ἀπίστευτος ὁμοιότης!

Οἱ μύρμηκες, οἱ καλούμενοι ἁμαζόνες εἶνε περιεργότατοι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Οὗτοι ἐκστρατεύουσι περὶ τὸν ἰούνιον μῆνα, προσβάλλουσι πολιτείας ἀσθενεστέρας ἄλλου εἶδους μυρμήκων, αἰχμαλωτίζουσι τοὺς νέους ἐξ αὐτῶν, ἔπειτα δὲ διατρέφουσι καὶ φυλάττουσιν ὡς δούλους. Οὗτοι πρέπει νὰ οἰκοδομήσωσιν ἐκείνοις φωλεάν, νὰ ἀναζητῶσι τροφήν καὶ νὰ διατρέφωσι τὰ τέκνα ἐκείνων. Τοῦτο κατήντησεν ἔθιμον σταθερὸν παρ' αὐτοῖς, τὸν πλείστον χρόνον διέρχονται ἐν ἡδυστάτῃ ἀεργίᾳ καὶ ἀκνήρῳ περὶ οὐθενὸς ἄλλου φροντίζοντες ἢ περὶ ληστείας καὶ κατακτήσεων, ἐν ἄλλοις λό-

γους εἶνε λαός κατακτητικὸς ζῶν ἐκ τῶν ἰδρώτων τῶν κατακτηθέντων ἐθναρίων.

Αἱ τῶν μυρμήκων πολιτεῖαι τρέφουσιν ὡς οἰκιακὰ ζῶα εἰδὸς τι φθειρῶν τῶν δένδρων, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος τὸν βοῦν καὶ τὸ πρόβατον. Ἡ κοιλία τῶν φθειρῶν τούτων περιέχει ὑγρὸν τι, ἐξ οὗ τρέφονται οἱ μύρμηκες κεντῶντες αὐτὴν καὶ ἀπορροφῶντες τὸ ὑγρὸν. Οὕτω θηλάζουσιν ἐκ τῆς κοιλίας τῶν ζώων τούτων, ἅπερ διατρέφουσι καλῶς, μέχρις οὗ χειμῶνος καὶ λιμοῦ ἐπελθόντος, φονεύσωσι καὶ καταβρώσωσιν αὐτά.

Ἡ πολιτεία τῶν μελισσῶν, σφηκῶν καὶ μυρμήκων προέκυψεν ἐκ τῆς οἰκογενείας, καὶ νῦν ἔτι δὲ παρατηροῦμεν πῶς σφήξ τις ἐπιχειρεῖ ὡς μήτηρ τὴν ἰδρυσιν οἰκογενείας, ἥτις διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν μελῶν μεταβάλλεται εἰς πολιτείαν. Ἡ αὐξήσις τοῦ λαοῦ τῆς μητροπόλεως φαίνεται ὅτι εἶνε αἰτία τῆς τῶν ἀποικιῶν ἰδρύσεως.

Αἱ συναθροίσεις τῶν ζώων εἰδους τινος πρὸς τινα σκοπὸν, αἱ διαλυόμεναι μετὰ τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ, δὲν προέρχονται ἐκ τῆς οἰκογενείας οὐδὲ ἀπορροφῶσιν αὐτήν. Ἡ οἰκογένεια ὑπάρχει κατ' ἰδίαν ἐν ταῖς συναθροίσεσι ταύταις.

Παραθέτω ἑνταῦτα τεμάχιόν τι ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας λαῶν τινῶν ἵνα καταδειχθῇ ἡ ὁμοιότης τῶν πολιτειῶν τῶν ἐθνῶν πρὸς τὰς τῶν ζώων. Ἐν Περὺ ὑπῆρχε λαός τις καλούμενος Inkas· οὗτος εἰσέδυσεν ἑξωθεν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ἰδίαν θρησκείαν, ἥθη καὶ νόμους. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ ἴσταντο ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἄρχοντες. Ὁ βασιλεὺς ὡς υἱὸς τοῦ ἡλίου εἶχε μεγίστην δύναμιν. Ὁ λαός οὗτος δὲν ἠνείχετο κοινότητος, οὐδ' οἰκογένειαν ἐχούσας προνόμια ἴδια, τὸ πᾶν ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτείαν, ἕκαστος κίργαζετο ἢ ἐκέρδιζε διὰ τὴν πολιτείαν, διὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ πολιτεία ἦτο ὁ μόνος ἰδιοκτῆτης καὶ κύριος. Ἡ εἰσοδήματα διηροῦντο εἰς τρία μερίδια, ὧν τὸ ἓν ἀνῆκε τῇ θεότητι, τὸ δεύτερον τῷ βασιλεῖ, καὶ τὸ τρίτον τῷ λαῷ. Ἡ πολιτεία διένειμεν ἔριον, τρόφιμα καὶ πᾶν ὅ,τι χρειαῖδες πρὸς τὸν βίον. Ἡ σύναψις τῶν γάμων ἦτο ἔργον τῆς πολιτείας. Κατ' ἔτος συνηθροίζοντο ἐν ὠρισμένη ἡμέρᾳ οἱ πρὸς γάμον ἐπιτήδαιοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἰς τὰς δημοσίους πλατείας τῶν χωρίων, ἐκεῖ δὲ συνήπτοντο οἰκεία θελήσει κατὰ ζεύγη. Τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ οἰκογενείας ἐπαγρύπνει ἡ πολιτεία μέχρις ἐσχάτης λεπτομερείας. Παραπλήσιον κατάστασιν ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, οὐκ ὀλίγον προκεχωρημένοις εἰς τὸν πολιτισμὸν.

Αἱ ἀνθρώπινοι πολιτεῖαι ἀνεπτύχθησαν ὁμοίως κατὰ δύο τρόπους. Καὶ ὅπου μὲν αὕτη ἀνεπτύχθη εἰρηνικῶς, προῆλθεν ἐκ τῆς οἰκογενείας, αὕτη δὲ μένει ὡς τύπος τῆς πολιτείας, ἀκόμη καὶ ὅταν αὕτη ἀναπτυχθεῖσα ὑπερέβῃ τὰ στενὰ ὅρια τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ γένους. Ἄλλοτε ὁμως ἐπαπειλοῦντος κινδύνου τινός, πολλοὶ ἄνθρωποι ἀνεξάρτητοι ἐνοῦνται ἵνα ἀποσπῶσιν αὐτόν, ἢ ἐνωσις αὕτη δὲν ἔχει ὁμως τι κοινὸν πρὸς τὴν οἰκογένειαν, ἀν καὶ αὕτη περιλαμβάνεται ἐν τῷ συνδέσμῳ.

Ἡ σπουδὴ τῆς οἰκογενείας καὶ πολιτείας παρὰ τοῖς ζώοις εἶνε συμπληρωστικὴ τις τῆς σπουδῆς τῶν αὐτῶν καταστάσεων παρ' ἀνθρώποις.

Τὰ βραχέα καὶ μικρὰ ταῦτα νομίζω, ἀρκοῦσι ν' ἀποδείξωσι τὴν ἐνότητά τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, καὶ τὴν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀμεταβλήτους νόμους γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν ιδιοτήτων τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ νόμοι οὗτοι εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσέτι ἄγνωστοι, ἐπιτρέπεται ὁμως νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη θέλει κάμει καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην προόδους, ὁποίας καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κλάδων. Δὲν δυνατὰί τις μολοντοῦτο νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο εἶνε δυσκολώτατον καὶ ὅτι ἀπαιτεῖ ἀκάματον ἐργασίαν, ἀκριβῆ καὶ παλυχρόνιον παρατήρησιν καὶ ἀμερόληπτον μελέτην τῶν ἐξαγομένων.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

ΥΠΟ ΕΜ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ.

Μέρος Α'.

Ὑπὸ τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα συνοπτικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ καθόλου πολιτεύματος καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πορείας τῶν μεταγενεστέρων λαῶν.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, κατὰ τὸν εὐρύτερον πῆς λέξεως ὀρισμὸν, καθ' ὃν αὐτὸ μόνον περιλαμβάνει ἀπλῶς τὴν γνῶσιν τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν τε καὶ μεταρρυθμίσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς διανοητικῆς βελτιώσεως, κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτῆς κλάδους, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἡθῶν καὶ ὅλου τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἐφ' ὅσον ἐστὶ δυνατόν νὰ ἐξακριβώσῃ τις ταῦτα πάντα, συνταυτίζεται κατ' οὐσίαν μεθ' ἀπασῶν τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεωτέρων ἐθνῶν. Τεμάχια ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης ὁλότητος ἐν μέρει ἀπασπώμενα, καθηδύνουσι βεβαίως τοὺς ἐραστὰς τῶν κλασσικῶν ἱστοριῶν, ἀλλ' ἡ ἐξ αὐτῶν προσγινομένη γνῶσις ἐστὶν ἀτελής καὶ πολλάκις ἐσφαλμένη. Μόνον ἐκ τῆς συνεχοῦς παραστάσεως τοῦ ὅλου ἀθροίσματος ἀναδείκνυται ἡ λαμπρὰ διάγνωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως ἐκάστου ἰδία τῶν μερῶν, ὁ πλήρης καὶ ἀκραιφνὴς θαυμασμός ὃν περ δικαίως καὶ παμφηφεῖ οἷτε ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἀπένειμαν πρὸς τὸ ἔθνος τοῦτο.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς κέκτηται ἐσαεὶ ἀπόλυτον σπουδαιότητα. Καίτοι τὸ πρῶτον κατοικῶν ἐν χώρᾳ ὑπὸ χιλιῶν ὀκτακοσίων περίπου γερμανικῶν μιλιῶν περιοριζομένη ὁ δραστηκὸς αὐτῆς λαός, τὰ στενὰ ταῦτα ὅρια ἐγκαίρως ὑπερπηδῆσας μέγα καὶ ἀγα-